

Cognitive Influence: A Futures Studies-Oriented Control

Mahdi Moghaddasi¹

Received: 23-05-2023

Accepted: 06-09-2023

Abstract

Influence is one of the most effective means of inflicting indirect harm by adversaries, capable of causing irreparable damage to the opposing side with minimal cost if successful. The physical and tangible aspect of influence refers to the infiltration of an agent into the rival's camp or the penetration of intelligence, political, or cultural forces into the adversary's domain. In contrast, soft influence focuses on non-physical, mental, and intangible dimensions. This concept targets the attitudes, beliefs, emotions, expectations, and preferences of the target society. Soft influence can therefore be defined as subtly shaping and affecting the behavior, thoughts, ideals, preferences, desires, and identity of others to achieve desirable outcomes without direct confrontation. Cognitive influence, a subset of influence and one of its most subtle and effective forms, involves inducing an individual to act according to the influencer's desires without the person realizing they have been persuaded. Futures studies serve as a powerful tool to counter cognitive influence by tracking, issuing warnings, and forecasting scenarios to neutralize cognitive influence and its consequences within decision-makers and society. It addresses this challenge across three domains—perceptual, attitudinal, and intellectual—by fortifying internal resilience. This research adopts a descriptive-analytical method, examining the characteristics of cognitive influence and the role of futures studies in mitigating its impact.

Keywords: Cognitive influence, Futures studies, Feeling, Tendency, Thought.

---

1. PhD Student in Political Sciences, Faculty of Islamic Studies and Political Sciences, Imam Sadiq (AS) University, Tehran, Iran mahdi.mmmj74@gmail.com

فصلنامه آینده‌پژوهی راهبردی

سال دوم، شماره ۷، پاییز ۱۴۰۲

مقاله ششم از صفحات ۱۲۰-۱۳۲

نفوذ شناختی؛ مهار آینده پژوهانه

مهدي مقدسي^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۵

چکیده

نفوذ یکی از مؤثرترین راه‌های ضربه زدن غیرمستقیم دشمن است که با کمترین هزینه در صورت موفقیت می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری را علیه طرف مقابل تحمیل کند. وجه فیزیکی و عینی نفوذ، ناظر بر رخنه عامل نفوذی به اردوگاه رقیب یا رخنه نیروی اطلاعاتی یا سیاسی یا فرهنگی در حوزه طرف متخاصم است. در مقابل این گفتمان، نفوذ نرم طرح می‌شود که دال بر وجوه غیر فیزیکی، ذهنی و نرم‌افزاری است. از مختصات نفوذ در این گفتمان هدف قرار گرفتن نگرش‌ها، باورها، عواطف، انتظارات و ترجیحات جامعه هدف است. بنابراین نفوذ نرم را می‌توان تأثیرگذاری بر رفتار، افکار، آرمان‌ها، ارجحیت‌ها، خواسته‌ها و هویت دیگران و شکل دهی به آن‌ها به صورت نامحسوس برای ایجاد نتایج مطلوب دانست. نفوذ شناختی، یکی از اقسام نفوذ و از مؤثرترین و نامحسوس‌ترین آن به گونه‌ای که در فرآیند این نوع نفوذ، یک فرد دیگری را به کار دلخواه خود وامی‌دارد بدون آنکه شخص دوم احساس کند که وادار به کاری شده است. آینده‌پژوهی یکی از مؤثرترین سلاح‌های رویارویی با نفوذ شناختی است که می‌تواند از طریق ره‌گیری، اعلام هشدار و نیز پیش‌بینی سناریوها، نفوذ شناختی و ثمرات آن را در میان مسئولان و جامعه خنثی کند و در سه ساحت حسی، گرایشی و اندیشه‌ای و نیز از طریق تقویت داخل این نوع از نفوذ را مهار کند. این تحقیق براساس روش توصیفی-تحلیلی است و با بررسی خاصیت نفوذ شناختی و دانش آینده‌پژوهی به کاربرد این دانش در مهار نفوذ شناختی می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: نفوذ شناختی، آینده‌پژوهی، احساس، گرایش، اندیشه.

۱- دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، تهران، ایران

مقدمه

در طول تاریخ نزاع میان بشر، طرفین درگیری از ابزارهای مختلفی برای ضربه زدن به حریف و تسلط بر او استفاده می‌کردند و یکی از مهم‌ترین شیوه‌ها که علی‌رغم کم‌هزینه و خاموش بودن آن، تأثیر شگرفی در نتایج منازعه داشت، نفوذ در ساختار دفاعی، اطلاعاتی و سیاسی طرف مقابل بوده است. نفوذ یک کلان راهبرد است که برای تحقق آن از سیاست‌ها و برنامه‌های مختلفی استفاده کرد که در یک تقسیم‌بندی کلی به نفوذ سخت‌افزاری (فیزیکی) و نفوذ نرم‌افزاری تقسیم‌بندی کرد. در گذشته عمده اشکال نفوذ فیزیکی و سخت‌افزاری بوده است، لذا امکان مقابله با آن و رهگیری عامل نفوذی تا حدی فراهم بوده و ساختارهای مقابله با آن در حکومت‌های مختلف شکل می‌گرفت اما در عصر امروز نفوذ نرم‌افزاری بیشتر در دستور کار دولت‌ها و گروه‌های مختلف است زیرا اولاً تأثیر آن بسیار بنیادی و عمیق‌تر است، ثانیاً رهگیری آن بسیار سخت بوده و ثالثاً مقابله با آن بسیار سخت و پیچیده است. نفوذ شناختی (معرفتی) یکی از مهم‌ترین شیوه‌های نفوذ نرم‌افزاری است که در سه ساحت حسی، گرایشی و اندیشه‌ای مخاطب تأثیر می‌گذارد و القائاتی را به جامعه هدف می‌کند که این جامعه بدون آنکه متوجه شود خواسته‌های دشمن را عملی می‌سازد. با پیچیده شدن ابزارهای نفوذ، راه‌های مقابله با آن نیز توسعه یافته است و یکی از مهم‌ترین راهکارهای مقابله با نفوذ شناختی که از پیچیده‌ترین و مؤثرترین انواع نفوذ است، توجه به خاصیت‌های آینده‌پژوهی برای این امر است. آینده‌پژوهی به عنوان یک پژوهش میان‌رشته‌ای می‌تواند به صورت فعالانه ابزارهایی را برای مقابله با نفوذ شناختی در اختیار قرار دهد. به عبارت دیگر استفاده از دانش آینده‌پژوهی و ابزارهای آن می‌تواند این امکان را فراهم کند تا مسیر نفوذ شناختی آشکار شده، ضمن شناسایی تأثیرات آن، راه‌های مقابله با آن نیز طراحی شود.

اهمیت این پژوهش از این حیث است که نفوذ شناختی روز به روز پیچیده‌تر می‌شود لذا نیاز هست تا به خوبی انواع آن و تأثیرات آن و نیز راه‌های مقابله با آن از قبل مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد. ضرورت توجه به این موضوع نیز از این جهت است که عدم آشنایی با نفوذ شناختی، درگیری‌های آینده با دشمن را دچار چالش و پیچیدگی بیشتر می‌کند.

سوال اصلی در پژوهش حاضر این است که آینده‌پژوهشی چگونه می‌تواند در جهت مقابله با نفوذ شناختی، نقش آفرینی کند. بنابراین لازم است پیشتر به این پرسش پرداخته شود که نفوذ شناختی چه ساحت‌هایی می‌تواند داشته باشد. هدف مقاله نیز ارائه راهکاری برای مقابله با نفوذ

شناختی از طریق توجه به خاصیت‌های دانش آینده پژوهی است.

این تحقیق براساس روش توصیفی-تحلیلی است و با بررسی خاصیت نفوذ شناختی و دانش آینده پژوهی به کاربرد این دانش در مهار نفوذ شناختی می‌پردازد.

مبانی نظری

نفوذ در لغت به معنای اثر کردن، تأثیر کردن (معین، ۱۳۶۰: ج ۴، ۳۷۷۸) راه‌یافتن به جایی یا در میان گروهی برای دستیابی به هدفی، توانایی قبولاندن امری بر کسی یا در جایی (انوری و همکاران، ۱۳۸۱: ج ۸، ۷۹۰۲) آمده است. معادل لاتین نفوذ نیز واژه‌های **Influence** و **Penetration** به معنای رخنه و تأثیر است (حییم، ۱۳۷۱: ج ۲، ۱۰۹۸). معنای اصطلاحی نفوذ تا حد زیادی به مفهوم لغوی آن نزدیک است. مجموعه تعاریف نفوذ را می‌توان در چارچوب دو گفتمان سخت و نرم مورد بررسی و کاوش قرار داد؛ گفتمان سخت دلالت بر ماهیت سلبی و سخت‌افزارانه دارد (باقری چوکامی، ۱۳۹۵: ۷). از ویژگی‌های این گفتمان فیزیکی و مشاهده‌پذیر بودن است (وجه فیزیکی و عینی نفوذ، ناظر بر رخنه عامل نفوذی به اردوگاه رقیب یا رخنه نیروی اطلاعاتی یا سیاسی یا فرهنگی در حوزه طرف متخاصم است (آقابخشی و افشاریراد، ۱۳۸۶: ۳۱۳). در مقابل این گفتمان، نفوذ نرم طرح می‌شود که دال بر وجوه غیر فیزیکی، ذهنی و نرم‌افزاری است (باقری چوکامی، ۱۳۹۵: ۸) از مختصات نفوذ در این گفتمان هدف قرار گرفتن نگرش‌ها، باورها، عواطف، انتظارات و ترجیحات جامعه هدف است (مقام معظم رهبری: ۱۳۷۸/۲/۲۸). بنابراین نفوذ نرم را می‌توان تأثیرگذاری بر رفتار، افکار، آرمان‌ها، ارجحیت‌ها، خواسته‌ها و هویت دیگران و شکل‌دهی به آن‌ها به صورت نامحسوس برای ایجاد نتایج مطلوب دانست (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۵: ۱۰۰). در مجموع می‌توان گفت نفوذ به وضعیتی اطلاق می‌شود که شخصی (یا گروهی) بتواند بینش، عواطف و کنش دیگران را تغییر دهد و در مسیری که خود می‌خواهد قرار دهد (نصیری و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۳). مقام معظم رهبری در تبیین کلی معنای نفوذ می‌فرمایند:

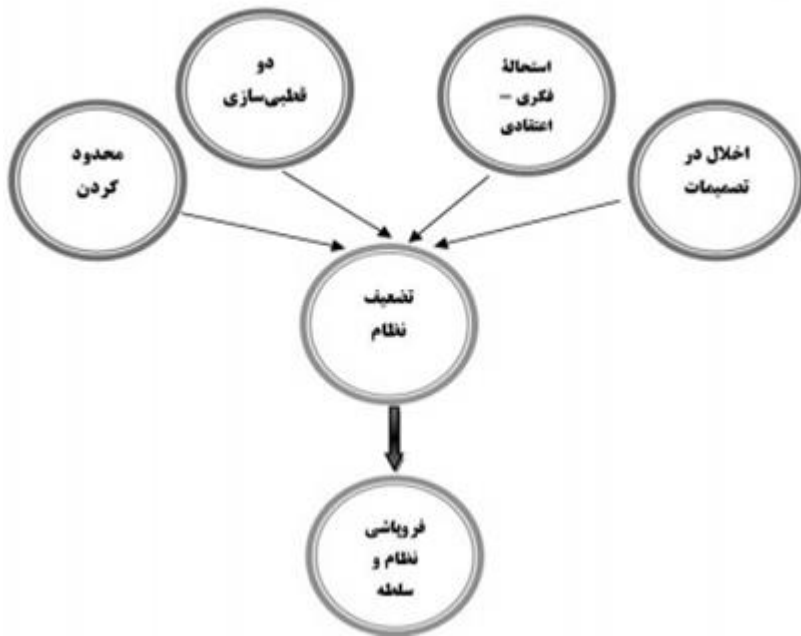
« نفوذ دو جور است: یک نفوذ موردی است، نفوذ فردی است؛ یک نفوذ جریان‌ی است. نفوذ موردی خیلی نمونه دارد، معنایش این است که فرض کنید شما یک دم و دستگاهی دارید، یک مسئولی هستید؛ یک نفر را با چهره‌ی آرایش شده، بزک شده، با ماسک در مجموعه‌ی شما بفرستند؛ شما خیال کنید دوست است درحالی که او دوست نیست، تا او بتواند کار خودش را انجام بدهد؛ گاهی جاسوسی است که این کمترینش است؛ یعنی کم‌اهمیت‌ترینش جاسوسی است، خبرکشی و

خبردهی است؛ گاهی کارش بالاتر از جاسوسی است، تصمیم شما را عوض می‌کند. شما یک مدیری هستید، یک مسئولی هستید، تصمیم گیر هستید، می‌توانید یک حرکت بزرگ یا مؤثری انجام بدهید، اگر چنانچه این حرکت را این جور انجام بدهید این به نفع دشمن است، او می‌آید کاری میکند که شما حرکت را این جور انجام بدهید؛ یعنی تصمیم‌سازی. در همه‌ی دستگاه‌ها سابقه هم دارد؛ فقط هم دستگاه‌های سیاسی نیست، دستگاه‌های روحانی و دینی و مانند اینها هم همیشه وجود داشته ... منتها از این خطرناک‌تر، نفوذ جریانی است. نفوذ جریانی، یعنی شبکه‌سازی در داخل ملت؛ به وسیله‌ی پول که نقش پول و نقش امور اقتصادی اینجا روشن میشود. عمده‌ترین وسیله دو چیز [است]؛ یکی پول، یکی هم جاذبه‌های جنسی. افراد را جذب کنند، دور هم جمع کنند؛ یک هدف جعلی و دروغین مطرح کنند و افراد مؤثر را، افرادی که میتوانند در جامعه اثرگذار باشند، بکشاند به آن سمت مورد نظر خودشان. آن سمت مورد نظر چیست؟ آن عبارت است از تغییر باورها، تغییر آرمانها، تغییر نگاه‌ها، تغییر سبک زندگی؛ کاری کنند که این شخصی که مورد نفوذ قرار گرفته است، تحت تأثیر نفوذ قرار گرفته، همان چیزی را فکر کند که آن آمریکایی فکر میکند؛ یعنی کاری کنند که شما همان جوری نگاه کنی به مسئله که یک آمریکایی نگاه میکند - البته یک سیاستمدار آمریکایی، به مردم آمریکا کاری ندارد - همان جوری تشخیص بدهی که آن مأمور عالی‌رتبه‌ی سیا تشخیص میدهد؛ در نتیجه همان چیزی را بخواهی که او میخواهد. بنابراین خیال او آسوده است؛ بدون اینکه لازم باشد خودش را به خطر بیندازد و وارد عرصه بشود، شما برای او داری کار میکنی؛ هدف این است، هدف نفوذ این است؛ نفوذ جریانی، نفوذ شبکه‌ای، نفوذ گسترده؛ نه موردی. اگر این نفوذ نسبت به اشخاصی انجام بگیرد که اینها در سرنوشت کشور، سیاست کشور، آینده‌ی کشور تأثیری دارند، شما ببینید چه اتفاقی می‌افتد؟ آرمانها تغییر پیدا خواهند کرد، ارزش‌ها تغییر پیدا خواهد کرد، خواست‌ها تغییر پیدا خواهد کرد، باورها تغییر پیدا خواهد کرد» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۴/۰۹/۰۴).

البته نفوذ فکری و فرهنگی لزوماً مذموم نیست و یک تفکر عقلانی و متناسب با فطرت بشر می‌تواند در میان ملل مختلف گسترش یابد بدون آنکه قدرت مبدأ آن از جاسوسی یا تجهیزات خاصی استفاده کند و این مورد در صدور انقلاب اسلامی ایران و تأثیر پذیرفتن ملل مختلف به‌ویژه مسلمانان منطقه مشاهده می‌شود. با این حال برداشت عمده و اصلی از نفوذ، تلاش قدرت‌های استکباری جهت رخنه و تسلط بر کشورهای دیگر از طرق محسوس یا نامحسوس است به‌گونه‌ای که با کمترین هزینه و عدم ایجاد حساسیت کنترل فکری و فرهنگی طرف مقابل را به دست گرفته و همچنین به راحتی به اطلاعات موردنیاز خود دسترسی داشته باشند. با توجه به تعریف فوق، نفوذ

یک کنشگر خارجی در یک محیط داخلی، از حیث محسوس بودن، درجات مختلفی دارد و همه شیوه‌های نفوذ به یک میزان محسوس و همچنین مؤثر نیستند. نفوذ شناختی که یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین طرق نفوذ نرم است، به‌نوعی از پایین‌ترین درجه حسی برخوردار است، لذا ره‌گیری آن را به شدت سخت و دشوار می‌کند.

نفوذ شناختی، یکی از اقسام نفوذ و از مؤثرترین و نامحسوس‌ترین آن به‌گونه‌ای که در فرآیند این نوع نفوذ، یک فرد دیگری را به کار دلخواه خود وامی‌دارد بدون آنکه شخص دوم احساس کند که وادار به کاری شده است. تحولات در فناوری ارتباطی جدید، موجب دگرگونی در محیط راهبردی نفوذ شده و در حال حاضر این محیط از فضای عین به فضای ذهن و فضای مجاز گسترش یافته است و منطق جریان اعمال قدرت و نفوذ از زور و اجبار آشکار به اغوا، اقتناع و ارضا جابه‌جا شده است (بالدوین، ۲۰۰۳: ۱۷۷-۱۹۱). بر اثر این تحول توانایی بازیگران قدرت برای نفوذ به طرز شگرفی افزایش پیدا کرده است. عصر نرم‌افزار گرای بستر گسترده‌ای برای نفوذ شناختی ایجاد کرده است به‌گونه‌ای که همه مراکز و نقاط حساس، تأثیرگذار و تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اطلاعاتی، امنیتی و دفاعی، احزاب، تشکل‌ها، جریان‌ها، جمعیت‌ها، کنون‌ها، محفل‌ها، مؤسسه‌های اندیشه، فرهنگی-هنری، مراکز آموزشی و پژوهشی، رسانه‌ها، خبرگزاری‌ها، مطبوعات، حوزه‌های نشر و... به‌عنوان محیط‌های راهبردی نفوذ به‌خصوص نفوذ شناختی تلقی می‌شوند. مخاطب نفوذ شناختی طیفی از افراد عادی تا استاد دانشگاه، هنرمند، نویسنده، روشن‌فکر، طلبه، روزنامه‌نگار، ناشر، مترجم و مسئولین مختلف نظام سیاسی است (باقری چوکامی، ۱۳۹۵: ۱۴). با توجه به گستردگی ابزار، مخاطب و شیوه‌های نفوذ شناختی، اهداف آن نیز متکثر است. جاسوسی و جمع‌آوری اطلاعات، تأثیرگذاری و هدایت تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران برای اتخاذ تصمیمات و خط‌مشی‌ها و راهبردهای دلخواه و مورد علاقه بازیگران نفوذ، جریان‌سازی، اختلاف‌انگیزی و دامن زدن به دودستگی، دوقطبی و ایجاد حاکمیت دوگانه درون ملت، جامعه و جریان‌های سیاسی، همراه‌سازی شخصیت‌های مؤثر در کشورهای مخالف، ذخیره‌سازی افراد در مراکز حساس و استفاده در شرایط خاص از جمله این اهداف هستند. در نمودار ذیل، اهداف نفوذ شناختی قابل مشاهده است.

نمودار ۱- اهداف نفوذ شناختی (نصیری و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۴۹)

همانطور که در این نمودار، مشاهده می شود، نفوذ شناختی دارای سه مرحله از اهداف متفاوت است. این اهداف که می توان آن ها به لحاظ زمانی، کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت تقسیم کرد، در نهایت به فروپاشی و سقوط نظام سیاسی یک کشور می انجامد.

روش پژوهش

روش به کاررفته در این پژوهش روش توصیفی- تحلیلی است و با بررسی خاصیت نفوذ شناختی و دانش آینده پژوهی به کاربرد این دانش در مهار نفوذ شناختی می پردازد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

با وجود اینکه غایت الگوهای نفوذ در فضای واقعی متأثر کردن ذهن طرف مقابل است، لکن نفوذ شناختی محدود به فضای واقعی نیست بلکه بیش از آن در فضای ذهن به عنوان محیط راهبردی مستقل عمل می کند (افتخاری، ۱۳۹۱: ۶۲). همه باورها، افکار، اندیشه‌ها،

شناخت‌ها، نگرش‌ها، عواطف، احساسات، هیجانات، گرایش‌ها، ترجیحات، ذائقه‌ها، محاسبات، ادراکات، اراده‌ها و عزم‌ها، نیات و مقاصد، خواسته‌ها و نیازها، ارزیابی‌ها و قضاوت‌ها را جزئی از فضای ذهنی هستند (باقری چوکامی، ۱۳۹۵: ۱۵) که می‌توان آن‌ها را در سه دسته کلی حسی، گرایشی و اندیشه‌ای تقسیم‌بندی کرد.

دامنه و عمق نفوذ، به گستره کمی و کیفی مجاری ارتباطی نفوذگر و نفوذشونده بستگی دارد. ارتباطات بیشتر، نفوذ بیشتر را دربردارد و در ارتباطات محدودتر، نفوذگر هم کمتر امکان نفوذ دارد. فضای مجازی و فناوری‌های ارتباطی جدید، الگوهای ارتباطات سنتی را دگرگون کرده و منجر به تحول در گستره ارتباط انسان‌ها در اقصا نقاط جهان و تحولی کیفی در نحوه ارتباط انسان‌ها با یکدیگر شده است. از این رو، قدرت مجازی، این توانایی را به بازیگران داده است که می‌توانند فضای ذهنی همه آحاد جامعه و فضای روانی کل جامعه را در آماج نفوذ و تأثیرگذاری خود قرار دهند. اگر در گذشته افراد، شخصیت‌ها و اقشار خاصی در معرض نفوذ نرم قرار داشتند، اکنون به واسطه قدرت مجازی، هیچ فردی از جامعه هدف در عملیات نفوذ مبتنی بر قدرت نرم و مجازی، از نظر دور نیست. امروزه فضای مجازی محتوای فکر و زندگی غالب افراد جامعه شده است؛ تا جایی که به همه باورها، نگرش‌ها، ادراکات حسی، ذوقی و ذائقه‌ای و الگوهای رفتاری می‌تواند جهت دهد، آن‌ها را تعریف کند و به‌طور کلی تمام ابعاد زندگی را متأثر سازد و تحت نفوذ گیرد (باقری چوکامی، ۱۳۹۵: ۱۵-۱۶).

۴-۱. حسی

از جمله نفوذهای حسی شناختی که از سوی دشمن در جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته است می‌توان احساس بدبینی و ناامیدی نسبت به آینده کشور اشاره کرد. همچنین با استفاده از رسانه و شبکه‌های اجتماعی سعی در از بین بردن حس نفرت از رژیم صهیونیستی و سردمداران آمریکایی دارند و به‌نوعی نگاه خشتی و بی‌اهمیتی نسبت به این رژیم‌ها را ترویج می‌کنند.

۴-۲. گرایشی

نفوذ گرایشی شناختی، مرتبط با روحیات، اخلاق و امیال مخاطبین است و تغییر ذائقه یا روحیه مردم به‌طور عمومی یا بخش خاصی از جامعه، از جمله اهداف این نفوذ است. به‌عنوان مثال در سال‌های اخیر دشمن سعی کرده است با ادبیات فریبنده و برخی از فیلم‌ها و کتب، روحیه مقاومت، ایستادگی و بالاتر از همه شهادت را زیر سؤال برده و با استفاده از تعبیری همچون صلح‌جویی و تعامل، گرایش به مبارزه با ظلم و تعدی را کاهش دهد.

۳-۴. اندیشه‌ای

آخرین و مؤثرترین شکل نفوذ شناختی، نفوذ اندیشه‌ای است، به گونه‌ای که به شکل بنیادین، مبانی فکری و فرهنگی جامعه و خاصاً نخبگان در جهت اهداف دشمن تغییر می‌کند. به‌عنوان مثال علم‌کردم تئوری جمهوریت در مقابل جمهوری اسلامی از ابتدای انقلاب تاکنون و به‌انحاء مختلف یکی از این موارد است.

ماجرای جیسون رضائیان یکی از مهم‌ترین موارد نفوذ شناختی بود زیرا این فرد توانسته بود به‌عنوان روزنامه‌نگار با برخی از روزنامه‌های ایران همکاری کرده و شبکه نفوذ خود را به میزانی گسترش دهد که تا اتاق رئیس‌جمهور ورود کند. همچنین در جریان مذاکرات هسته‌ای عده‌ای با نفوذ سعی کردند تا ذهنیت مسئولان را به میزان زیادی در جهت اهداف طرف مقابل تغییر دهند. با توجه به آنچه در رابطه با نفوذ شناختی گذشت، می‌توان هرم مخاطبان این نوع از نفوذ را به صورت ذیل شناسایی کرد:

منبع: علیدوستی، ۱۳۹۰: ۱۵۲

۴-۴. یافته‌های پژوهش

آینده پژوهی یکی از رشته‌های علمی است که علی‌رغم قدمت طولانی آن در استفاده انسانی،

مطالعات جدید آن سابقه طولانی ندارد و علمی نوپا محسوب می‌شود. از طرف دیگر تعاریف متعددی از این رشته ارائه شده است و تاکنون تعریف جامع و مانعی از آن وجود اما با تسامح و در تعریف مختار می‌توان گفت آینده‌پژوهی، پژوهش به منظور شناخت احتمالات و مؤلفه‌های کلیدی آینده، تصویرسازی از آینده‌های مطلوب و ارائه تجویزهای کارآمد برای تعیین اقدامات موردنیاز برای رسیدن به آینده مطلوب و ترسیم چشم‌انداز آرمانی است (پدرام و احمدیان، ۱۳۹۴: ۱۹).

با توجه به تعریف فوق از آینده‌پژوهی و کارکرد آن در شناساندن سناریوها و احتمالات مختلف آینده و تلاش برای توصیه و ارائه راهکار برای رسیدن به آینده مطلوب، می‌توان از این رشته علمی برای رویارویی با نفوذ شناختی بهره گرفت. همان‌طور که محیط عملکرد نفوذ شناختی فضای ذهنی است و احساس، گرایش و اندیشه مخاطبین خود را تحت تأثیر قرار می‌دهد، آینده‌پژوهی نیز در این ساحت‌ها می‌تواند امکان رویارویی با نفوذ شناختی و مهار آن را ایجاد کند اما آینده‌پژوهی علاوه بر آن می‌تواند با ترسیم آینده مطلوب، سناریوهای تقویت داخلی را ارائه کند تا به‌طور کلی نفوذ شناختی در هر ساحتی توان عمل نداشته باشد.

رویارویی در برابر نفوذ شناختی بدین گونه خواهد بود که با استفاده از علم آینده‌پژوهی، در مرحله اول نفوذ شناختی در هر ساحتی ره‌گیری شود، یعنی سرمنشأ یک احساس یا روحیه یا اندیشه خاصی که مغایر با جامعه اسلامی بوده و به نوعی بدیع است جستجو و یافت شود. در مرحله بعدی، آینده‌پژوهی باید بتواند با استفاده از روش‌های خود، سناریوهای موجود در خصوص ثمرات این نفوذ را تبیین کرده و در قالب هشدار ارائه دهد. همچنین این امکان برای آینده‌پژوهی وجود دارد که راه‌های انسداد نفوذ شناختی را در هر مرحله که باشد ارائه کند زیرا این علم از یک نگاه گسترده و بالا به پایین برخوردار است که امکان فهم و ردیابی عناصر مرتبط به هم را ایجاد می‌کند.

۴-۴-۱. حسی

یکی از مهم‌ترین کار ویژه‌های نفوذ شناختی، تغییر احساسات مردم یا مسئولان است. در سال‌های اخیر تمرکز بر ناامیدی از آینده کشور و یأس از بهبود شرایط از طریق ابزارهای مختلفی در میان جامعه و کارگزاران کشور شیوع پیدا کرده است به نحوی که رهبر معظم انقلاب نیز بارها در سخنرانی‌های خود به این مسئله اشاره فرموده و مؤیداتی را در خصوص آینده درخشان نظام اسلامی بیان کرده‌اند. با توجه به این مسئله آینده‌پژوهی این امکان را به پژوهشگران و رسانه‌ها می‌دهد که بر اساس گذشته و دوران حاضر جمهوری اسلامی ایران و نظام بین‌الملل، آینده را کامل واقع‌بینانه و بر اساس سنت‌ها و وعده‌های الهی ترسیم و تصویر کنند و از ایجاد حس ناامیدی در

میان مسئولان و مردم جلوگیری به عمل آورند.

۲-۴-۲. گرایش

حوزه دوم تأثیرگذاری نفوذ شناختی، گرایش‌ها و به‌نوعی روحیات مردم و مسئولان جامعه است بدین نحو که دشمن با استفاده از ابزارهای علمی، رسانه‌ای و... خود سعی می‌کند در وهله اول گرایش‌های صحیح را نادرست جلوه داده و در مرحله بعد روحیه و گرایش مسئولان و مردم را به سمت آنچه خود می‌پسندند سوق دهند. در این بُعد آینده‌پژوهی می‌تواند به‌مثابه بازی شطرنج، اقدامات دشمن را حدس زده و هرگونه تغییر و تحول روحی و اخلاقی را در میان مردم و مسئولان ره‌گیری کند و سناریوهای مختلف را در خصوص هرگونه تغییر و ثمرات آن پیش‌بینی کند. به‌عنوان مثال گرایش به نگهداری حیوانات خانگی و عدم تمایل به فرزند آوری یکی از مهم‌ترین تحولات روحی است که از چند سال توسط دشمن از طریق نفوذ شناختی آغاز شده است و در این مورد آینده‌پژوهی می‌تواند ثمرات این تحول در چند سال آینده را پیش‌بینی کرده و راهکارهای رویارویی با آن را ارائه کند.

۳-۴-۳. اندیشه‌ای

سومین و آخرین حوزه نفوذ شناختی، نفوذ در افکار و اندیشه مسئولان و مردم است که در نهایت منجر به تحولات بنیادین در عرصه فکر و فرهنگ و هنر و به‌طور کلی تمدن جامعه شود. تغییر در شیوه تفکر و جهت‌گیری فکری می‌تواند آخرین تیر دشمن باشد که بنیان یک جامعه را از بین برده و عقبه فرهنگی آن را برای نسل جدید ویران کند. آینده‌پژوهی در ساحت اندیشه می‌تواند مروجان اندیشه غلط در میان مسئولان و جامعه را که می‌تواند کتاب، رسانه، فرد یا یک جریان باشد را ره‌گیری کرده و سناریوهای اشاعه اندیشه غلط را پیش‌بینی کند و نسبت به آن هشدار دهد. به‌عنوان مثال شیوع تفکر لزوم سازش و تعامل با تمام دنیا از جمله آمریکا و رژیم صهیونیستی، در مخالفت با تفکر استکبار ستیزی و حمایت از مستضعفان عالم است و تکرار آن توسط برخی مسئولان و نیز چهره‌های علمی و رسانه‌ای بیانگر یک نفوذ شناختی گسترده در این موضوع در کشور است.

۴-۴-۴. تقویت داخل

آینده‌پژوهی می‌تواند پیش‌بینی کند که احتمال دارد دشمن در چه موضوعی و در چه ساحاتی نفوذ شناختی را در دستور کار خود قرار دهد، لذا پیش از آنکه اقدامی از سوی دشمن صورت گیرد با تقویت مواضع داخلی، راه‌های نفوذ بسته خواهد شد. به‌عنوان مثال با توجه به اینکه آمریکا و اذنان آن در جهان و به‌ویژه منطقه ضربات سنگینی را در حین حیات و پس از شهادت حاج

قاسم سلیمانی متحمل شدند لذا درصدد خواهند بود به تدریج چهره این شهید بزرگوار را در ایران و منطقه با ابزارهای رسانه‌ای و نیز اشخاص مؤثر و متنفذ تغییر داده و اقدام به تحریفی بزرگ کنند. آینده‌پژوهی باید تمام راه‌های موجود برای این اقدام خصمانه را حدس زده و برای رویارویی با آن و تقویت جبهه داخلی راهکار ارائه کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ایالات متحده و رژیم صهیونیستی به همراه متحدان منطقه‌ای خود درصدد ضربه زدن به نظام اسلامی برآمده و راه‌های گوناگونی را امتحان کردند. یکی از این مسیرها، نفوذ بود که به‌ویژه آنگاه که طرق دیگر خنثی می‌شد تمرکز دشمن بر آن بیشتر شده است. نفوذ شناختی که در گفتمان قدرت نرم قرار گرفته و بسیار ناملموس است از مؤثرترین راه‌های نفوذ بوده و بدون آنکه اتهامی متوجه کسی باشد تأثیرگذاری شگرفی بر جامعه اسلامی دارد. به‌عنوان مثال احساس ناامیدی نسبت به آینده یا تغییر روحیه جهادی و یا تمرکز بر سازش برای حل مشکلات به جای توکل و اقدام جهادی از جمله مصادیق نفوذ شناختی است که از طریق رسانه‌ها، اشخاص یا جریان‌های مؤثر، کتاب و فضای مجازی در میان مسئولان و جامعه اشاعه پیدا کرده است. توجه به آینده‌پژوهی و خاصیت‌های آن یکی از مهم‌ترین راهکارهای رویارویی با نفوذ به‌ویژه نفوذ شناختی است، زیرا با استفاده از این علم می‌توان پیش‌بینی کرد دشمن قصد دارد اولاً با چه شیوه‌ای ضربه بزند و ثانیاً از چه ابزاری استفاده خواهد کرد. همچنین در صورت اقدام دشمن، آینده‌پژوهی می‌تواند نفوذ شناختی را ره‌گیری کرده و سرمنشأ آن را شناسایی کند و از طرف دیگر سناریوهای محتمل در صورت تأثیرگذاری نفوذ شناختی را پیش‌بینی کرده و هشدارهای لازم را در کنار راهکارهای جلوگیری از آن ارائه کند.

فهرست منابع و مآخذ

الف - منابع فارسی

- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱)، الگوی جنگ روانی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران: رویکرد فرهنگی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام
- انوری، حسن و همکاران (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: سخن، ج ۸.
- آقابخشی، علی اکبر و مینو افشاری راد (۱۳۸۶)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران: چاپار.
- باقری چوکامی، سیامک (۱۳۹۶)، نفوذ شناسی در عصر نرم‌افزارگرایی با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه آفاق امنیت، ۱۰(۳۵)، صص ۵-۳۶.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای، khamenei.ir
- علیدوستی، قاسم (۱۳۹۰)، رهیافت سطح شناختی در مطالعه اهداف جنگ نرم، راهبرد فرهنگ، شماره شانزدهم
- حمیم، سلیمان (۱۳۷۱)، فرهنگ بزرگ فارسی-انگلیسی، تهران: فرهنگ معاصر، جلد ۲.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۵)، مفهوم شناسی نفوذ، تهران: دانشگاه امام حسین علیه السلام.
- معین، محمد (۱۳۶۰)، فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر، جلد ۴.
- نصیری، علی اصغر و همکاران (۱۳۹۷)، نفوذ پسابرجامی در نیروهای مسلح و راهکارهای مقابله با آن، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی-امنیتی دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام، ۷(۲۵)، صص ۴۱-۶۲.

الف - منابع انگلیسی

- Baldwin, D. (2003). "Power and International Relations", in: W. Carlsnaes and et al. (eds). Handbook of International Relations, London, Sage, p.177-191.